

ЛІНГВІСТИЧНА ПРАГМАТИКА
І НОВІ НАПРЯМКИ НАУКОВОГО ОПИСУ
ФУНКЦІОНАЛЬНОГО РАКУРСУ МОВИ

А.А. Дем'янюк, канд. філол. наук

**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК НАУКОВОГО МОВЛЕННЯ
У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ГУМАНІТАРНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ОСНОВІ КУРСУ
“КОМЕНТОВАНЕ ЧИТАННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ”**

Висвітлюється науково-методична база курсу “Коментоване читання наукових текстів”, розглядаються актуальні питання формування навичок наукового мовлення іноземних студентів у всіх видах мовленнєвої діяльності на матеріалі наукового стилю філологічного профілю.

In this article it is brighten of scientific-methodical basis on the course “Commentary reading of scientific texts”, consider is focused on the actual question of formation of skills in scientific speech for foreign students in alls kind’s speech activities on material scientific style in philological type.

У сучасних умовах система навчання української мови у вищих навчальних закладах орієнтована на формування професійної комунікативної компетенції майбутнього філолога чи перекладача – здатності особистості спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, презентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти. Отже, основне завдання вищого навчального закладу у процесі підготовки філолога – сформувати навички професійного мовлення.

Філолог повинен насамперед послуговуватися науковим стилем мовлення, зокрема, науково-навчальним підстилем. Науковий стиль застосовується для викладу наслідків наукових досліджень про людину, суспільство, явища природи. Головна його суспільна функція – дати об’єктивну інформацію, збудити інтелект читача, збагатити його новими фактами, гіпотезами. Науковий стиль повинен забезпечити ясність, точність, логічність і доказовість викладу, неможливість подвійного тлумачення інформації. Тому він має ряд

ознак, які становлять його специфіку і відрізняються від інших стилів. Це, насамперед, наукова термінологія – слова, що є точними назвами понять: *речення, суфікс, звук, відмінок, морфологія, культура мови, стилістика* та ін. Кожній галузі науки властива своя термінологія, яка відома фахівцям цієї галузі¹.

Незважаючи на вкрай несприятливі умови для формування наукового стилю української літературної мови (кінець ХІХ – поч. ХХ століття) – відсутність національної освіти, національних наукових установ – зусиллями патріотичної української інтелігенції поступово накопичувалася українська наукова термінологія, формувалися головні риси наукового стилю. Визначною була роль журналу “Основа” (1861 – 1862 рр.), на сторінках якого висвітлювалися питання про створення української наукової термінології, а його засновник П. Куліш почав друкувати “Історію України”, заявивши про цілком свідомий намір дати зразки наукового тексту українською мовою. Велике значення для формування наукового стилю мало утворення Наукового товариства ім. Шевченка у Львові (1892), що видавало свої Наукові записки, в яких друкувалися праці з природознавства (І. Верхратський), етнографії (В. Гнатюк), історії (А. Кримський) та інших наук. Видатну роль у творенні наукового стилю відіграв І. Франко, який залишив праці з літературознавства, економіки, філософії. Найбільш активний розвиток українського наукового стилю припадає на першу третину ХХ ст., коли була утворена Українська академія наук, створено Інститут української мови, видано значну кількість термінологічних словників.

Серед першочергових завдань, що ставляться перед вищим навчальним закладом, – домогтися оволодіння потенціалом дидактичного дискурсу та потенціалом наукового стилю мовлення як такого, що забезпечує розуміння студентами теоретичної бази (терміни, система правил та ін.) предмета “Сучасна українська мова”, тобто сприяти майбутньому філологу в набутті якісних професійно-комунікативних умінь та навичок продукування наукового тексту.

Тому навчальна дисципліна “Коментоване читання наукових текстів” є базовою нормативною дисципліною і пропонується для студентів-іноземців першого курсу спеціальності “переклад з української мови”, викладається у 1 семестрі в обсязі 36 навчальних годин; усі 36 год. – практичні заняття.

Мета даної дисципліни – формувати навички активного наукового і науково-навчального мовлення іноземних студентів, вчити створювати усні та письмові репродуктивні тексти наукового стилю мовлення; сприяти досягненню студентами високого рівня володіння науковим стилем української мови на матеріалі, близькому профілю майбутньої спеціальності, що в кінцевому підсумку приведе до утвердження студента як перекладача, людини, яка досконало володіє мовою в усіх сферах комунікативної діяльності.

Студент повинен знати мінімум загальнонаукової і спеціальної лексики з мовознавства; тип і структуру лінгвістичного тексту, його основні логіко-композиційні елементи; теоретичні положення при аналізі конкретного лінгвістичного матеріалу; нові відомості про українську мову як предмет майбутньої спеціальності.

Студент повинен уміти правильно використовувати загальнонаукову та спеціальну лексику зі спеціальності; будувати монологічне висловлювання, використовувати вивчені теоретичні положення при аналізі конкретного лінгвістичного матеріалу, вміло застосовувати нові відомості з української мови на практичних заняттях інших лінгвістичних дисциплін.

Курс “Коментоване читання наукових текстів” тісно пов’язаний із іншими дисциплінами, передбаченими навчальними планами і програмами навчального процесу: “Фонетика”, “Лексикологія”, “Словотвір”, “Морфологія”, “Синтаксис”, “Стилістика”, “Основи наукових досліджень” з метою вдосконалення професійної комунікативної компетенції на етапі підготовки до написання наукових проектів (курсова, бакалаврська, магістерська роботи).

Нормативна навчальна дисципліна “Коментоване читання наукових текстів” є складовою циклу професійної підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр” та “магістр”.

Запропоновано посібник “Коментоване читання наукових текстів” і призначено для іноземних студентів, які навчаються на філологічних факультетах. Метою посібника є навчання науковому стилю мовлення на матеріалі, що стосується профілю майбутньої спеціальності студентів-іноземців, а саме: допомогти студентам у читанні та конспектуванні літератури з курсу “Сучасна українська мова”, у підготовці до слухання і запису навчальних лекцій зі спеціальності, участі у практичних заняттях із предметів лінгвістичного циклу. При цьому враховується той факт, що

студенти-філологи отримали деяку підготовку з мови спеціальності на підготовчому факультеті.

Підбір текстів і система вправ визначають такі завдання дисципліни “Коментоване читання наукових текстів”:

– ввести і закріпити необхідний мінімум загальнонаукової та спеціальної лексики й синтаксичних структур, характерних для наукового стилю мовлення;

– підготувати студентів до слухання лекцій зі спеціальності, розвивати та вдосконалювати навички читання і конспективної переробки прочитаних текстів;

– закріпити в уявленні студента тип і структуру лінгвістичного тексту, його основні логіко-композиційні елементи;

– розвивати та вдосконалювати навички побудови монологічного висловлювання на основі текстів, що вивчаються;

– сформувати навички використання вивчених теоретичних положень при аналізі конкретного лінгвістичного матеріалу;

– розширити пасивний лексичний запас іноземних студентів-філологів, свідчення студентів про українську мову як про предмет їхньої майбутньої спеціальності.

Лексичний і граматичний матеріал підібрано із врахуванням існуючої навчально-педагогічної літератури: програм із сучасної української мови для філологічних факультетів, підручників і навчальних посібників із сучасної української мови для студентів-філологів. Матеріал мініманізовано у відповідності з етапом навчання.

Навчальна дисципліна “Коментоване читання наукових текстів” складається з чотирьох основних тематичних розділів: мова і наука про мову; фонетика; лексикологія; граматики.

Розділи поділяються на теми. Кожна з тем може вважатися окремим заняттям, вона має свої базові тексти з мовознавства, свою систему передтекстових і післятекстових вправ, спрямованих на підготовку до сприйняття та стимулювання смислового сприйняття.

Передтекстові вправи спрямовані на тренування техніки читання, розвиток механізмів випереджувального сприйняття, розширення оперативного поля читання, вироблення навичок адекватного сприйняття слів, словосполучень, речень. Вони допомагають подолати труднощі вимови при читанні складних слів, розгорнутих словосполучень, речень великого об'єму. Частина передтекстових

завдань спрямована на вироблення мовної здогадки та збільшення потенційного словника на базі спеціальної лексики. Усі ці вправи готують студентів до сприйняття і розуміння цілого тексту.

Характер текстів, представлених у кожній темі, визначається завданнями навчальної дисципліни. Це: текст, який вводить у тему, дає уявлення про її проблематику та об'єм, або текст, що розширює це уявлення, містить додаткову інформацію і відповідно нові лексичні та граматичні елементи. Ці тексти об'єднані однією темою і завданнями, спрямованими на розвиток і вдосконалення навичок читання, а також коментування і письма на базі науково-навчального тексту. Навчальний текст, що описує конкретне лінгвістичне явище, розкриває тему і вводить певну кількість лексичних одиниць і синтаксичних моделей. Тексти призначені для навчального читання, аналітичної роботи, роботи над лексикою і граматикою. Деякі тексти є основою для вироблення навичок письмової переробки тексту (складання планів, конспектів), мовлення (повідомлення на тему, виступ на практичному занятті) і т. д. Стереотипно складені навчальні тексти, що носять описово-пояснювальний характер, сприяють спостереженню і закріпленню мовного та мовленнєвого матеріалу, що вивчається. Враховуючи насиченість текстів лінгвістичною термінологією і труднощі засвоєння її іноземними студентами, викладач на практичних заняттях може усунути, за необхідності, деякі лексичні та мовні труднощі.

Після текстів пропонуються завдання мовленнєвого та мовного характеру. Вони допомагають перевірити повноту і правильність розуміння прочитаного тексту, виділити основну інформацію, уточнити деталі. Післятекстові завдання спрямовують на смислову переробку тексту, запис у вигляді плану, тезисів, конспекту та наступне відтворення прочитаного у вигляді короткого або детального повідомлення в усній чи письмовій формі.

Тексти, запропоновані для розгляду, супроводжуються завданнями, спрямованими на переробку інформації, що в них міститься, такими як: “Дайте заголовок тексту”, “Поділіть текст на частини, сформулюйте головну думку кожної частини”, “Складіть план” і т. д.

Завдання мовного характеру даються з метою закріплення і активізації спеціальної лексики, а також форм відмінків і речень, дієслівного та іменникового керування в деяких конструкціях, характерних для мови лінгвістичних текстів.

Таким чином, система вправ дає можливість сформувати навички та вміння в усіх видах мовленнєвої діяльності на матеріалі наукового стилю філологічного профілю.

Залежно від рівня підготовки студентів викладач може визначити вибір вправ, їх дозування і послідовність.

Факультативний розділ “Радимо познайомитися” може бути використаний на заняттях із найбільш підготовленими студентами.

Отже, науковий текст – центральна одиниця наукового стилю мовлення, яка характеризується особливими композиційними, жанровими, видовими та іншими ознаками. Завдання вищого навчального закладу – навчити студентів-філологів користуватися лексико-семантичною базою наукового стилю мовлення, вміти продукувати наукові тексти різних типів, а також (за потреби) робити їх комплексний аналіз.

Глибоке усвідомлення інформаційних явищ і вміння їх дослідити за допомогою неординарних методів неможливе без оволодіння науковим апаратом і логікою наукового процесу, без умінь аналізувати й прогнозувати його подальший розвиток. У теорії та практиці вищої освіти накопичено значний досвід, що є основою наукової підготовки майбутнього спеціаліста та передбачає формування узагальнень на високому рівні творчого мислення, загальної культури².

¹Симоненко Т. Основи наукового мовлення. – Черкаси, 2006. – С. 4;

²Там само. – С. 5.

О. В. Тріщук, канд. філол. наук

ОПОВІДЬ У ПЕРВИННОМУ ТА ВТОРИННОМУ ТЕКСТАХ NARRATION IN PRIMARY AND ABSTRACT TEXTS

У статті досліджуються формальні ознаки оповідного типу викладу в первинному науковому творі та їх відображення в тексті реферату.

In the article the formal signs of narrative type of exposition in primary scientific work and their reflection are probed in an abstract text.

Нашою метою є дослідження формальних ознак оповідного типу викладу в первинному творі та їх відображення в тексті реферату.